

2020-01-23
Fi2020/00252/SPN

Finansdepartementet

Sändlista, se *bilaga*

Uppdrag att se över kriterierna för och anspråken på områden av riksintresse

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Statens energimyndighet, Tillväxtverket och Trafikverket (riksintressemyndigheterna) att tillsammans med Boverket som samordnande myndighet göra en översyn av sina respektive anspråk på områden av riksintresse. I uppdraget ingår att

- se över och precisera kriterierna för vilka områden som ska anses vara av riksintresse enligt 3 kap. 6–8 §§ miljöbalken, och
- utvärdera om de nuvarande anspråken på områden av riksintresse enligt 3 kap. 6–8 §§ miljöbalken motsvarar de kriterier som tas fram och ta ställning till om dessa anspråk behöver ändras.

Sammantaget ska översynen leda till en kraftig minskning av såväl antalet anspråk på områden av riksintresse som dessa områdens samlade areella utbredning.

Boverket ska redovisa den del av uppdraget som avser kriterierna för områden av riksintresse till regeringen (Finansdepartementet) senast den 20 november 2020. Myndigheten ska slutredovisa uppdraget till regeringen senast den 15 september 2021. Boverket ska inför del- respektive slutredovisningen samråda med riksintressemyndigheterna.

Boverket får under 2020 disponera högst 500 000 kr för att utföra uppdraget. Kostnaderna ska belasta anslaget 1:4 Boverket under

utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik, anslagspost 3 Till nationellt arbete inom boende-, samhällsplanerings- och byggområdet. Medlen betalas ut engångsvis efter rekvisition ställd till Kammarkollegiet senast den 1 mars 2020. Redovisning av använda medel och återbetalning av ej utnyttjade medel ska ske till Kammarkollegiet senast den 1 december 2020. Rekvisition och redovisning ska ske med hänvisning till detta beslut.

Bakgrund

De s.k. hushållningsbestämmelserna i 3 kap. miljöbalken har sitt ursprung i den fysiska riksplaneringen som inleddes på 1960-talet och som utformades som en aktiv dialog mellan den lokala kommunala, den statliga regionala och den nationella nivån. Riksdagens riktlinjer för denna riksplanering kodifierades 1987 i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. (naturresurslagen) i samband med införandet av plan- och bygglagen (1987:10). Efter tio års tillämpning kom hushållningsbestämmelserna i naturresurslagen att oförändrade föras in i miljöbalken, som började gälla 1999. Dessa bestämmelser innehåller bl.a. regler om områden av riksintresse (3 kap. 5–9 §§). För sådana områden gäller att de ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada områdenas angivna värden, påtagligt försvåra viss verksamhet eller utgöra hinder för vissa anläggningar. Reglerna om områden av riksintresse har en stor betydelse i den kommunala markanvändningsplaneringen vid bedömningar av skilda intressen och olika anspråk i mål och ärenden enligt miljöbalken, plan- och bygglagen (2010:900) och tio andra lagar som hänvisar till hushållningsbestämmelserna. I detta sammanhang förutsätts den kommunala översiktsplanen utgöra ett viktigt underlag. Med bestämmelserna ges mark- och vattenområden som rymmer resurser, värden eller företeelser som är särskilt betydelsefulla i ett nationellt perspektiv ett skydd mot vissa åtgärder. Det innebär att värdefulla miljöer kan bevaras och möjligheterna att uppföra anläggningar som är viktiga för Sverige säkras.

En viktig grund för plan- och bygglagen är kommunernas självbestämmande över mark- och vattenanvändningen, det s.k. kommunala planmonopolet. Staten har emellertid förbehållit sig rätten att i vissa situationer ingripa mot kommunernas självbestämmande, bl.a. om en kommunal detaljplan inte tillgodoser ett riksintresse. Reglerna om riksintressen har därför en stor betydelse både för ansvarsfördelningen mellan stat och kommun när det

gäller planering och beslut om användningen av mark- och vattenområden, samt vid bedömningar av skilda intressen och olika anspråk i mål och ärenden enligt bl.a. miljöbalken och plan- och bygglagen.

Myndigheternas ansvar för hushållningen med naturresurser liksom för underlaget om riksintressen framgår av förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden (hushållningsförordningen). Det är länsstyrelsernas uppgift att bevaka att områden av riksintresse inte påtagligt skadas vid planering och beslut enligt plan- och bygglagen och övriga lagar som hänvisar till hushållningsbestämmelserna. Länsstyrelsernas arbete ska grunda sig på de underlag som tolv andra myndigheter ansvarar för att lämna om sådana områden som de bedömer är av riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken. Boverket har i uppgift att samordna dessa myndigheters arbete med att ta fram sådana underlag.

När riksintressesystemet infördes avsågs endast få och unika områden komma ifråga för utpekande (jfr prop. 1985/86:3 s. 116 ff.). Med tiden har emellertid antalet områden av riksintresse och sådana områdens arealmässiga utbredning kraftigt utökats. Enligt Riksintresseutredningen omfattas 46 procent av landets totala land- och vattenareal av anspråk på att vara områden av riksintresse enligt 3 kap. 5–9 §§ miljöbalken, vilket enligt utredningen knappast är i linje med lagstiftarens intentioner (SOU 2015:99 s. 391). Bland annat Sveriges Kommuner och Regioner har ifrågasatt om det är rimligt att nästan hälften av Sveriges yta betraktas som riksintressen och därmed ges ett särskilt starkt skydd (M2016/01391/Nm).

Enligt Boverket är många av de kriterier som i dag ligger till grund för att bedöma anspråk på områden av riksintresse föråldrade och otydliga (Boverkets rapport 2017:5). De kriterier som finns i förarbetena (prop. 1985/86:3 och 1997/98:45 del 2) grundas i hög grad på de problem och de politiska prioriteringar som fanns på 1970-talet. Vidare är vissa av dessa kriterier hållna på en sådan övergripande nivå att de ger ett mycket stort utrymme för olika bedömningar. Redan i förarbetena till naturresurslagen uttalades att kriterierna bör ses över och preciseras (prop. 1985/86:3, s. 115 f.). De ansvariga myndigheterna har med ledning av kriterierna i förarbetena tagit fram egna kriterier för områden av riksintresse inom sina respektive ansvarsområden. Enligt Riksintresseutredningen är dessa kriterier emellertid inte alltid så preciserade som det förutsattes i förarbetena (SOU 2015:99 s. 172). Till detta kommer att samhället de senaste årtiondena har

genomgått stora förändringar och några av de frågor som berör bedömningen av anspråk på områden av riksintresse har inte utvecklats så som man en gång förutsatte. Även andra samhällsintressen har tillkommit. Exempelvis påverkar klimatförändringarna hur mark och vatten kan användas för olika ändamål. Ett annat exempel är framväxten av digitala system för att hantera geografisk information, där riksintresseanspråk behöver tillgängliggöras för en digital samhällsbyggnadsprocess. Utvecklingen har gjort att flera av de kriterier som finns för att bedöma anspråk på områden av riksintresse är föråldrade och inte svarar mot dagens behov.

Mot denna bakgrund bör ett urval av de statliga myndigheter som enligt hushållsförordningen har uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden ges i uppdrag att dels se över och precisera kriterierna för vilka områden som ska anses vara av riksintresse enligt 3 kap. 6-8 §§ miljöbalken, dels utvärdera de nuvarande anspråken på områden av riksintresse mot de kriterier som tas fram. Urvalet bör göras utifrån de riksintressen som kan antas ha stor betydelse för planering och byggande.

I betänkandet, Planering och beslut för hållbar utveckling (SOU 2015:99), finns förslag som innebär att berörda sektorsmyndigheter ska aktualitetspröva områden av riksintresse. Betänkandet bereds för närvarande inom Regeringskansliet och regeringen avser att ta ställning till förslagen under 2020.

På regeringens vägnar

Per Bolund

Roger Lind

Kopia till

Statsrådsberedningen/SAM
Justitiedepartementet/SSK
Försvarsdepartementet/MFI
Finansdepartementet/BA, K och SFÖ
Miljödepartementet/ME, NM och SM
Näringsdepartementet/BI och FJR
Kulturdepartementet/CSM och KL
Infrastrukturdepartementet/HIE och TP
Boverket
Naturvårdsverket
Riksantikvarieämbetet
Statens Energimyndighet
Tillväxtverket
Trafikverket
Försvarmakten
Havs- och vattenmyndigheten
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
Post- och telestyrelsen
Sametinget
Strålsäkerhetsmyndigheten
Sveriges geologiska undersökning
Kammarkollegiet
länsstyrelserna

Bilaga till regeringsbeslut 2020-01-23 i ärende Fi2020/00252/SPN

Mottagare

Boverket
Box 534
371 23 Karlskrona

Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm

Statens energimyndighet
Box 310
631 04 Eskilstuna

Tillväxtverket
Box 4044
102 61 Stockholm

Trafikverket
Box 810
781 28 Borlänge